

УДК 343.85:343.22

О.М. МАКАРЕНКО

Національний університет внутрішніх справ

ЩОДО З'ЯСУВАННЯ ТЕРМІНУ “ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ” ТА СУМІЖНИХ З НИМ ПОНЯТЬ

Наданий аналіз поняття профілактики правопорушень та особливостей вживаності у правовій науці суміжних йому синонімічних термінів.

На даний час правова наука не виробила єдиного підходу до визначення поняття “профілактика”, “попередження”, “організація профілактики (попередження)” тощо. Зазначені поняття не визначені і в правових актах, хоча досить часто в них зустрічаються [1; 2; 3, с.5-8; 4, с.156-165]. Відразу ж зазначимо, що у абсолютній більшості наукових робіт, нормативних актах та методичних рекомендаціях терміни “профілактика”, “попередження” та “запобігання злочинності” використовуються як синоніми [5, с.171; 6, с.121-129; 7, с.54-59; 8, с.139]. Термін “профілактика правопорушень” використовується не лише у спеціальній кримінологічній літературі, він фактично став міждисциплінарним терміном, який застосовується і в інших галузях правової науки, а також у суспільно-політичній та публіцистичній літературі. Сьогодні в правовій науці (кримінологічній, кримінальній, адміністративній тощо) існує безліч визначень поняття профілактики правопорушень [9 с.5; 10, с.130; 11, с.203; 12, с.30-49; 13, с.32]. У більшості випадків профілактика правопорушень визначається у кримінології як сукупність державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин і умов злочинів [14, 66-67; 15, с.6-7; 16, с.6], але також без єдиного розуміння щодо поняття. Про профілактику часто говорять стосовно до припинення конкретних правопорушень, їх викриття, приготування до вчинення та реагування на ці факти [17, с.84].

Деякі автори у своїх працях відмічають, що до профілактики правопорушень відноситься діяльність, яка об'єктивно допомагає укріпленню законності та правопорядку в державі [18, с.15-21]. Разом із тим, таке тлумачення поняття профілактики правопорушень розчинює її у багато чисельних і різноманітних процесах соціального розвитку. Відрізнити профілактику правопорушень від інших видів соціального управління необхідно за ознакою цілеспрямованості. Таке трактування поняття профілактики правопорушень дозволяє виділити більш конкретні ознаки профілактики, які відрізняють її від усіх інших видів діяльності, включаючи види, які об'єктивно мають профілактичне значення. Так, перша ознака - характер здійснення профілактики правопорушень, як певної функції управління, спрямованої на укріплення безпеки правоохоронних цінностей. Друга - міститься у природі згаданих вище наслідків, або у специфіці цілей профілактики правопорушень. Основною метою профілактики право-

порушень є забезпечення надійної безпеки найважливіших цінностей - інтересів держави, суспільства, прав і законних інтересів окремих громадян, які породжують або сприяють таким діям. Третя ознака профілактики правопорушень полягає у тому, що вона являє собою цілісне утворення - систему. В ній, як і в іншій системі, є інформаційний механізм. Головною деталлю такого “механізму” є правові норми, регулюючі профілактику правопорушень [19, с.7-9].

Переважає більшість вчених профілактику правопорушень розглядають як здійснення економічних, політичних, ідеологічних, виховних, правових та інших заходів з протидії правопорушенням; це діяльність по виявленню та усуненню причин правопорушень, окремих їх видів та груп, конкретних правопорушень, по недопущенню завершення правопорушень на різних етапах розвитку протиправної поведінки [20, с.7-22; 21, с.13]. Залежно від ієрархії причин та умов правопорушень у структурі їх профілактики виділяють наступні види: загальносоціальна, спеціальна та індивідуальна профілактика [22, с.29-32] чи загальна, спеціальнозагальна, спеціальна та індивідуальна профілактика правопорушень [6, с.111-112]. Вважаємо, що ознаками профілактики правопорушень є такі: вона є системою; є специфічним об'єктом особливого за змістом соціального управління; має багаторівневий інтегрований характер; здійснюється як у процесі вирішення загальних завдань соціального розвитку, так і спеціалізованих завдань; має багато цілей, їх ієрархію, конкретизовану за територіальною ознакою, часовою і стосовно кожної ланки системи; не зводиться до діяльності міліції, прокуратури, органів безпеки, судів та інших установ по боротьбі із правопорушеннями, а поєднує більш широке коло суб'єктів, що впливають на причини та умови правопорушень.

Поняття профілактики необхідно тлумачити як у вузькому, так і в широкому розумінні. У широкому розумінні профілактика - це недопущення правопорушень взагалі тобто, утримання окремих членів суспільства від протиправних проступків, тобто це діяльність по недопущенню порушень норм права членами суспільства. У вузькому значенні під профілактикою розуміється діяльність, поперше, по виявленню і усуненню причин конкретних правопорушень, а також умов, що сприяють їх вчиненню; по-друге, у виявленні конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, і проведення з ними необхідної роботи.

У свою чергу, поняття “попередження правопору-

шеня” обіймає різні види цілеспрямованої попереджувальної діяльності, зокрема і профілактику, що є її часткою. Етимологічні слова-терміни “попередження” і профілактика близькі за сутністю. Слово “попередити” означає, що за допомогою прийнятих заходів чомусь перешкоджають розвинути, здійснитись. Зараз адміністративно-правова наука виявляє підвищений інтерес до проблем адміністративної деліктології, що досліджує питання попередження адміністративних правопорушень, їх причини і умови, що їм сприяють. З’явився ряд цікавих робіт з актуальних проблем деліктології з обґрунтованими рекомендаціями для практики [23, с.20-22; 24, с.6-8]. Однак багато питань адміністративної деліктології ще залишається недослідженими. Необхідне більш глибоке і всебічне дослідження соціальної природи, причин, умов і засобів попередження адміністративних проступків, характерних для визначених галузей.

Поняття попередження правопорушень, як і профілактика, може тлумачитись у вузькому правовому і широкому (соціально-правовому) розумінні. Під правовим попередженням, взятому у традиційному і вузькому значенні, розуміються заходи профілактики правопорушень, що здійснюються у процесі призначення покарання (відповідальності) і його виконання. У такому ж значенні ідея попередження правопорушень пронизує всю систему матеріально-правових, процесуально-правових і виконавчо-правових інститутів. Разом із тим практика боротьби із правопорушеннями показує, що при визначенні поняття “попередження правопорушень” необхідно виходити з більш широких позицій: економічних, соціально-політичних, моральних, психологічних, правових і т.п. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому розумінні, що включає в собі різні заходи державних органів і громадських організацій. Мова йде про те, щоб не допустити існування правопорушень у майбутньому, а у найближчій перспективі якомога більше обмежити їх прояви у суспільстві. Попередження правопорушень уявляє собою сформовану систему дій на антисуспільні явища та їх причинний комплекс з метою реалізації тенденцій зниження їх рівня і масштабів. При цьому попередження правопорушень розглядається як соціально-правовий процес, знижувачий, обмежувачий, ліквідувачий протиправні явища за допомогою всієї сукупності заходів, що здійснюються державними органами і громадськими формуваннями і спрямовані на удосконалення суспільних відносин [19, с.7].

Таким чином, попередження правопорушень на індивідуальному рівні включає у себе профілактику, недопущення і припинення. У цьому розумінні поняття попередження є збірним. Самим раннім етапом попереджувальної діяльності, спрямованої на недопущення правопорушення з боку окремої особи, є профілактика. Коли вона є недостатньо ефективною, тоді й з’являється необхідність застосування недопущення і припинення правопорушень. Таким чином, поняття попередження, профілактики недопущення і припинення правопорушень тісно взаємопов’язані. У цілому всі вони підкорені завданню боротьби

із правопорушеннями, головним напрямком якого є профілактика правопорушень.

Отже, під профілактикою правопорушень з точки зору теорії управління ми розуміємо особливий вид соціального управління (підінститут правоохоронної діяльності), призначений забезпечити безпеку загальноприйнятих цінностей, і полягає у розробці і здійсненні цілеспрямованих заходів по виявленню і усуненню причин та умов правопорушень, а також здійснення профілактичного впливу на осіб, схильних до протиправної поведінки. Отже, профілактика правопорушень - це методологічно складне суспільне явище, що пояснюється таким. По-перше, профілактика правопорушень - багаторівнева система заходів, що проводяться державними, недержавними органами та установами, громадськими формуваннями та окремими громадянами для мінімізації дії або нейтралізації причин, що породжують правопорушення або сприяють їх вчиненню. По-друге, профілактика правопорушень - це особливий вид соціального управління, що має за мету зниження інтенсивності процесів детермінації правопорушень, нейтралізацію дії її причин та умов для обмеження правопорушень до соціально прийняттого рівня. По-третє, профілактика правопорушень - це різноманітна за формами діяльність, яка спрямована на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на правопорушення. По-четверте, профілактика правопорушень - це вплив держави, суспільства та їх інститутів на негативні сторони соціального буття з метою усунення, послаблення та нейтралізації причин вчинення протиправних дій та умов, що сприяли їм. По-п’яте, профілактика правопорушень - це інтегрована, багаторівнева взаємодія та взаємозалежність елементів системи, яка створена для здійснення функцій боротьби із протиправними вчинками. Формулювання основних понять, пов’язаних з профілактикою правопорушень має важливе не лише теоретичне, але й практичне значення тому, що воно сприяє встановленню реальної суті тої чи іншої діяльності, їх змісту, ефективності та можливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення колегії МВС України “Про затвердження Плану основних організаційно-практичних заходів МВС України щодо реалізації Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки” від 16.12.1999 р., № 8/КМ.
2. Наказ МВС України “Про організацію виконання Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки” від 21.02.2001 р., № 129.
3. Литвинов А.Н., Гавриш Т.С. Профілактика преступлений. От теории к практике: Науч.-практ. пособие. -М.: ИКФ “ЭКМОС”, 2003. -160 с.
4. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. -К.: Україна, 1997. -167 с.
5. Криминология /Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. -М.: Изд-во БЕК, 1998. -415 с.
6. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профи-

лактика. -М.: Госюриздат, 1980. -480 с.

7. Жалинский А.Э., Костицкий М.В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. -Львов: Вища школа, 1980. -212 с.

8. Курс криминології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. /О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. -К.: Юрінком Інтер, 2001. -352 с.

9. Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекції. -Х.: Укр. юрид. академія, 1994. -40 с.

10. Зелінський А.Ф. Криминологія: Навчальний посібник. -Х.: Рубікон, 2000. -240 с.

11. Криминологія /Под ред. В.Н. Кудрявцева. -М.: Юрид. лит., 1976. -439 с.

12. Теоретические основы предупреждения преступности /Отв. ред. В.К. Звирбуль, В.В. Клочков, Г.М. Миньковский. -М.: Юрид. лит., 1977. -255 с.

13. Курс советской криминологии: Предупреждение преступности. -М.: Юрид. лит., 1986. -352 с.

14. Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступлений // Советское государство и право. -1972. -№ 2. -С.66-67.

15. Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (Вопросы теории). -Львов, 1976. -218 с.

16. Шлепочников А.С. К вопросу о классификации мер предупреждения преступности // Вопросы борьбы с преступностью. -1972. -№ 17. -С.6-10.

17. Профилактика правонарушений. Учебно-методическое пособие /Науч. ред. Ф.Р. Сундууров, А.К. Мишин. -Казань, 1989. -126 с.

18. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх /Навчально-методичний посібник. -К.: ВіАн, 1996. -352 с.

19. Білий П.М., Баранов С.О. Основи профілактики злочинів на транспорті: Навчальний посібник. -К.: УКРІНФОРМ, 2001. -196 с.

20. Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: Монография. -М.: Изд-во НОРМА, 2001. -496 с.

21. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закони і коментарі: Навчальний посібник /М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. -К.: Атіка, 2001. -512 с.

22. Голосніченко І. Пропозиції щодо розвитку деяких видів профілактики // Рад. право. -1991. -№ 1. -С.29-32.

23. Кудрявцев В.Н., Ремнев В.И. Изучение динамики правонарушений и ее причины // Сов. государство и право. -1984. -№ 8. -С.20-28.

24. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 /Нац. ун-т. ім. Т.Г. Шевченко. -К., 1997. -15 с.

Надійшла до редколегії 16.01.2004

МАКАРЕНКО А.Н. О ВЫЯСНЕНИИ ПОНЯТИЯ "ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ" И СМЕЖНЫХ С НИМ ПОНЯТИЙ

Представлен анализ понятия профилактики правонарушений и особенностей применимости в правовой науке смежных ему синонимических понятий.

***

MAKARENKO A.N. ABOUT FINDING-OUT OF CONCEPT «PREVENTIVE MAINTENANCE OF OFFENCES» AND ADJACENT CONCEPTS WITH IT

The analysis of concept of preventive maintenance of offences and features of applicability in a legal science adjacent is submitted to it of synonym concepts.

В.В. МАЛІКОВ

УМВС України у м. Севастополі

УДК 351.75

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ З ІНШИМИ СФЕРАМИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Узагальнені існуючі погляди щодо громадського порядку, громадської безпеки, правопорядку та громадського благоустрою як сукупного складного соціального явища.

Проблема захисту прав і свобод громадян у сфері громадського порядку - це одна із широкого кола проблем,